

УДК 338.43:539.1.04 (477.2)

В.М. Циганок
кандидат економічних наук, доцент
Державна агроекологічна академія України**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ РАДІОАКТИВНОГО
ЗАБРУДНЕННЯ**

У статті розглянуті тенденції впливу демографічної ситуації в регіонах радіоактивного забруднення з 1986 по 1998 рр. на розвиток галузей економіки регіону і соціальної інфраструктури.

Дослідженнями демографічних процесів і трудових ресурсів зони радіоактивного забруднення встановлено, що Чорнобильська ядерна катастрофа призвела до значних негативних змін в демографічній ситуації, відчутний її вплив на стан справ у всіх галузях економіки, особливо в сільському господарстві. Тут сформувався регіон незворотної демографічної деградації територіальної спільності людей і трансформації структури населення. Наслідки техногенної катастрофи створили в зоні Полісся надзвичайну екологічну обстановку, визвали суттєві механічні переміщення і природний рух населення, що відзначилося на всіх процесах життєдіяльності людей та їх безпеці.

За 1986-1999 роки після аварії на ЧАЕС в зоні радіоактивного забруднення Житомирської області знято з обліку 29 сіл, жителі яких переселені. Всього за 13 років переселено з цього регіону 47,2 тис. жителів, в т.ч. 16,6 тис. чол. за обов'язковим переселенням, решту – за вільним.

Станом на 1.01.1999 року в 703 населених пунктах 9 районів Житомирщини, віднесених до зони радіоактивного забруднення ще проживало 386,3 тис. чол., що становить 16,6% від такої категорії населення в Україні. З цієї кількості в зоні обов'язкового відселення (II зона) в 46 населених пунктах проживає 4963 чол.; в 293 населених пунктах зони гарантованого відселення (III зона) – 205,3 тис. чол.; в 364 селах зони посиленого радіологічного контролю (IV зона) – 176,1 тис. чол. Техногенна Чорнобильська катастрофа завдає величезної шкоди виробничій діяльності, безпеці та здоров'ю цих людей.

За досліджуваній період відбулися значні зміни в структурі населення потерпілих районів. Якщо на кінець 1986 року питома вага сільського населення в регіоні радіоактивного забруднення складала 60%, то на початок 1999 року – 56,5 %. Міське населення за період досліджень зросло в регіоні на 31,2 тис. чол., або на 22,8%. Практично повсюди проходить природне скорочення населення. Все це негативно позначається на демографічному стані, віковій структурі, народжуваності та смертності, трудових ресурсах регіону.

Незначне збільшення чисельності населення регіону зчинилось за рахунок розширення у 1993 році зони радіоактивного забруднення, питома вага якої у 1986 році склала 50%, а в 1993 році – 56,7% території області. Уцілому спостерігається тенденція поступового погіршення демографічної ситуації. Природний приріст населення був лише у 1986 році, а в наступний період відбулося його скорочення. Протягом 1998 року в досліджуваній зоні народилося 4872 дітей, що на 2817 чол. менше, ніж померло населення. Вікова структура також неблагополучна. На початок 1999 року які мешкають в регіоні 386,3 тис. чол. діти до 14 років склали – 77,7 тис.чол., або 20,1%, населення непрацездатного віку було 111,2 тис. чол., або 28,8%, а по області 25%. Особи працездатного віку в регіоні складають 196,1 тис. чол., або 50,8 відсотків.

Складна екологічна і демографічна ситуація в регіоні Чорнобильської ядерної катастрофи посилює труднощі економічного розвитку, породжує ряд специфічних і глибоких проблем у використанні створеного ресурсного потенціалу. В більшості підприємств пустують виробничі приміщення і комплекси. Виробниче устаткування, технічні засоби, тракторний і автомобільний парк застаріли, уже відпрацювали амортизаційні строки, зношені, мають низьку продуктивність.

У регіоні споруджено ряд великих підприємств машинобудівної, фарфорової, хімічної промисловості. Підприємства зони у випуску продукції будівельної індустрії, паперової та переробної промисловості мають питому вагу від 40 до 100% в області. Регіону належить монопольне становище в області по виробництву: машин для тваринництва і кормо-

виробництва (91,2%), паперу (78,2%), картону (96,1%), ділової деревини і пиломатеріалів (67,9%), щебеню (88,6%), льоноволокна (70,1%), бавовняного прядива (82,4%), молочних консервів (95,9%), залізобетонних шпал (100%), гранітних виробів тощо (статистичні дані за 1997р.) навіть у надзвичайних умовах екологічної та економічної кризи промисловим підприємствам регіону у 1998 році вироблено 32% всієї промислової продукції та п'ята частка обласного випуску товарів народного споживання.

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення Житомирської області у населених пунктах з підвищеним рівнем радіоактивного забруднення (на 1 січня, тис.чол.).

Показники	1986	1990	1996	1999	1999 до 1986	
					±	%
1	2	3	4	5	6	7
Всього населення	397,5	386,2	401,3	386,3	-11,2	97,2
Питома вага області, % в т.ч	25,5	25,6	27,1	26,7	+1,2	-
міського	137,0	144,0	172,4	168,2	+31,2	122,8
Питома вага області, %	17,2	17,6	21,0	20,8	+3,6	-
сільського населення	260,5	241,5	223,7	218,1	-42,4	83,7
Питома вага області, %	34,9	34,9	34,5	34,3	+0,1	-
Природний рух населення:						
народилось	8,3	6,6	5,5	4,9	-3,4	58,5
Питома вага області, %	34,0	31,8	34,5	34,5	+0,5	-
померло	6,4	7,1	8,2	7,7	+1,3	119,5
Питома вага області, %	35,2	35,2	34,3	34,0	-1,2	-
природний приріст (зменшення) населення	1,9	-0,8	-2,7	-2,8	-	-
Зареєстровано шлюбів, тис.	5,1	4,9	3,1	3,0	-2,1	59,3

Аграрний сектор економіки регіону у 1999 році нарахував 223 колективних сільсько-господарських підприємства (33,6%), 4 держгоспи (36,4%), 3 міжгосподарські підприємства (30%) і 41 фермерське господарство (11,2%). Це вимагає особливого підходу до обліку і аналізу використання трудових ресурсів у всіх сферах народного господарства регіону.

Дослідження свідчать, що тривале поступове скорочення трудових ресурсів регіону (поряд з економічною кризою) негативно впливає на рівень виробництва в основних галузях економіки. На промислових підприємствах регіону у 1998 році працювало на 20,2 тис. чол. менше ніж у 1986 році. Виробництво промислової продукції за 12 років досліджуваного періоду скоротилося в 2,1 рази, товарів народного споживання – в 2,4 рази (статистичні дані 1997р.).

Створення нових ринкових підприємницьких структур на забруднених радіонуклідами територіях відбувається повільніше ніж в інших районах області. Тут в 1997 році функціонувало 13 кооперативів і 140 малих підприємств, де працювало 2138 робітників. Це складає тільки 16% кооперативів і 12,5% малих підприємств, створених в області.

Особливо необхідно виділити аграрний сектор економіки, який ще до Чорнобильської ядерної катастрофи мав дефіцит трудових ресурсів. За 1986-1998 роки середньорічна чисельність працівників КСП і держгоспів зони радіоактивного забруднення області скоротилася з 83,7 тис. до 43,2 тис., або на 40,5 тис. чол. це складає 51,6% до базового періоду досліджень.

Складна демографічна і екологічна ситуація в сполученні з явищами економічної, енергетичної та фінансової кризи призвели до катастрофічного спаду виробництва сільськогосподарської продукції в регіоні радіоактивного забруднення. Якщо в 1986 році загальний обсяг виробництва валової продукції сільського господарства суспільного сектору регіону в порівнянних цінах 1996 року складав 456,3 млн. грн., то в 1998 році – 90,6 млн. грн., або знизився в 5 разів. При скороченні середньорічної кількості сільськогосподарських працівників за цей період на 48,4%, продуктивність їх праці по виходу валової продукції в цілому по регіону знизилась з 5452 грн. у 1986 році до 2097 грн. у 1998 році, або в 2,6 рази. Продуктивність праці у суспільному секторі цієї зони в 1,5 рази нижче ніж в середньому по області.

Таблиця 2

Динаміка і структура середньорічної чисельності персоналу промисловості, будівництва і сільського господарства регіону радіоактивного забруднення Житомирської області (тис.чол.)

Показники	1986	1990	1998	1998 до 1986	
				±	%
I	2	3	4	5	6
Середньорічна чисельність робітників і службовців	170	160,3	143,9	-26,1	84,6
Питома вага області, %	32,2	31,7	31,6	-0,6	-
з них зайнято в сільському господарстві	64,6	52,5	44,3	-20,3	68,6
Питома вага області, %	35,7	33,0	34,6	-1,1	-
Середньорічна чисельність робітників держгоспів всіх систем	19,4	16,5	1,9	-17,5	9,8
Питома вага області, %	50,4	49,0	38,0	-12,4	-
Середньорічна чисельність персоналу промислових підприємств	50,1	47,4	29,9	-20,2	59,7
Питома вага області, %	29,3	28,7	27,9	-1,4	-
Середньорічна чисельність працівників в будівництві	6,4	5,4	4,1	-2,3	64,4
Питома вага області, %	21,5	23,0	21,3	-0,2	-

Скорочується соціальна інфраструктура в населених пунктах регіону радіоактивного забруднення. За 13 років, що минули після аварії на ЧАЕС тут скоротилася мережа магазинів на 25%, підприємств громадського харчування – на 30%, надання побутових послуг – на 23,4%. Зменшилась кількість загальноосвітніх шкіл на 15,6%, в них навчається на 20,8% менше учнів; мережа постійно діючих дошкільних закладів скоротилася на 45%. Капітальні вкладення за рахунок усіх джерел фінансування за 1995-1998 роки знизилась у зоні в 3,4 рази.

Висновки

Чорнобильська ядерна катастрофа призвела до суттєвих негативних змін соціально-економічного розвитку в регіоні радіоактивного забруднення. З зони радіоактивного забруднення Житомирської області за обов'язковим та вільним переселенням вибуло 47,2 тис жителів, знято з обліку 29 сіл. Практично повсюди проходить природне щорічне скорочення населення (на 2,8 тис. чол), змінюється його структура.

Скорочуються трудові ресурси регіону. За досліджуваній період середньорічна чисельність працюючих в промисловості скоротилася на 20,2 тис. чол., в аграрному секторі – на 40,5 тис. чол., в будівництві – на 2,3 тис. чол.

Складна екологічна та демографічна ситуація в регіоні посилює економічні кризові явища, породжує ряд специфічних проблем у використанні створеного ресурсного потенціалу. За досліджуваній період виробництво промислової скоротилося в 2,1 рази, товарів народного споживання – в 2,4 рази, валова продукція сільського господарства у суспільному секторі регіону знизилась у 5 разів.

Література:

1. Екологічна підготовка та виховання студентів аграрних навчальних закладів. (Тези доповідей Всеукраїнської науково-методичної конференції) – Житомир, 1995
2. Проблемы сельскохозяйственной радиозоологии – пять лет спустя после аварии на Чернобыльской АЭС. (Тезисы Региональной научно-практической конференции) – Житомир, 1991
3. Проблемы сельскохозяйственной радиозоологии – десять лет спустя после аварии на Чернобыльской АЭС. (Тезисы докладов второй международной конференции) – Житомир, 1996
4. Соціально-економічна характеристика рйонів області, розташованих в зоні з підвищеним рівнем радіоактивного забруднення. Житомирське обласне управління статистики. – Житомир. 1996, 1997, 1998, 1999.